

advies

03
—
09

Van Conventie naar
Intergouvernementele
Conferentie

SER

Sociaal-
Economische
Raad

advies

van de Commissie Internationale Sociaal-
Economische Aangelegenheden

Van Conventie naar Intergouvernementele Conferentie

Advies over het ontwerp grondwettelijk Verdrag voor Europa.

Uitgebracht aan de ministers van Algemene Zaken, Buitenlandse Zaken, Financiën, Economische Zaken, Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Landbouw, Natuur- en Voedselkwaliteit, en Verkeer- en Waterstaat alsmede de staatssecretaris voor Europese Zaken

Publicatienummer 9, 27 oktober 2003

Sociaal-Economische Raad

De Sociaal-Economische Raad (SER) adviseert de regering en het parlement over de hoofdlijnen van het te voeren sociale en economische beleid en over belangrijke wetgeving op sociaal-economisch terrein. Daarnaast is de SER belast met bestuurlijke en toezichthoudende taken met betrekking tot de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie (productschappen en bedrijfsschappen). De raad is voorts betrokken bij de uitvoering van enkele wetten.

De SER is in 1950 ingesteld bij de Wet op de bedrijfsorganisatie. Zitting in de SER hebben vertegenwoordigers van ondernemers en van werknemers alsmede onafhankelijke deskundigen. De raad is een onafhankelijk orgaan dat door het gezamenlijke Nederlandse bedrijfsleven wordt gefinancierd.

De SER wordt bij de uitvoering van zijn functies bijgestaan door een aantal vaste en tijdelijke commissies. Enkele vaste commissies zijn onder bepaalde voorwaarden ook zelfstandig werkzaam.

De belangrijkste adviezen die de SER uitbrengt, worden in boekvorm uitgegeven.

Zij zijn tegen kostprijs verkrijgbaar. Een overzicht van recente publicaties vindt u achterin. Een uitgebreider overzicht wordt op aanvraag gratis toegezonden.

Het maandblad SER-bulletin geeft uitgebreid nieuws en informatie over de SER.

De SER beschikt ook over een eigen site op Internet, met onder meer de samenstelling van de raad en zijn commissies, persberichten en het laatste nieuws.

© 2003, Sociaal-Economische Raad

Alle rechten voorbehouden.

Overname van teksten is toegestaan onder bronvermelding.

Sociaal-Economische Raad

Bezuidenhoutseweg 60

Postbus 90405

2509 LK Den Haag

Telefoon: 070 - 3 499 499

Telefax: 070 - 3 832 535

E-mail: ser.info@ser.nl

Internet: www.ser.nl

ISBN 90-6587-862-9 / CIP

Inhoudsopgave

Aanbiedingsbrief	5
Uitkomsten van de Conventie behouden	7
Bijlagen	13
1 Deel III van het ontwerp-Verdrag: aandachtspunten en wensen voor verbetering	15
2 Samenstelling Werkgroep Internationale Zaken en Commissie Internationale Sociaal-Economische Aangelegenheden	25

Aanbiedingsbrief

Commissie Internationale Sociaal-
Economische Aangelegenheden

Bezuidenhoutseweg 60
Postbus 90405
2509 LK Den Haag
Tel: 070 3 499 499
Fax: 070 3 832 535
Internet: www.ser.nl

Aan de Minister-president,
mr.dr. J.P. Balkenende
Ministerie van Algemene Zaken
Postbus 20001
2500 EA DEN HAAG

Den Haag: 11 november 2003
Oms kenmerk: 03.08364/VH/MGB
Bijlage(n): 1
Toesatenummer: 070 3 499 517
E-mail: m.bos@ser.nl
Betreft: advies over de IGC

Geachte heer Balkenende,

In bijgaand advies vraagt de Commissie Internationale Sociaal-Economische Aangelegenheden (ISEA) van de SER uw aandacht voor deel III van het ontwerp grondwettelijk Verdrag voor Europa. De materieelrechtelijke aspecten van dit deel – die voor het sociaal-economisch beleid van groot belang zijn – zijn in de Conventie nauwelijks aan bod gekomen.

De Commissie ISEA beveelt de Nederlandse regering aan de ruimte die de intergouvernementele conferentie (IGC) biedt om deel III verder te stroomlijnen en bij de tijd te brengen, optimaal te benutten. De bijlage bij het advies bevat een aantal concreet uitgewerkte aanbevelingen voor aanpassingen van deel III.

Daarnaast pleit de Commissie ISEA ervoor om voor toekomstige aanpassingen van (materieelrechtelijke bepalingen in) deel III van het grondwettelijke Verdrag een lichtere herzieningsprocedure te hanteren dan die geldt voor de regelingen van constitutionele aard in deel I en II. In een Unie van 25 of meer lidstaten zal unanieme aanvaarding plus ratificatie door de lidstaten een forse horde voor Verdragsherziening opwerpen. Voor toekomstige aanpassingen van deel III zou bijvoorbeeld met unanieme aanvaarding (zonder ratificatie) kunnen worden volstaan.

Wij zien uw reactie op het advies met belangstelling tegemoet. De Commissie ISEA is gaarne bereid haar opvattingen over deze en andere kwesties die tijdens de IGC naar voren (kunnen) komen in een consultatief overleg met u of met een ander lid van het kabinet nader toe te lichten.

Dit advies is tevens gezonden aan de minister en staatssecretaris van Buitenlandse Zaken, de minister van Financiën, de minister van Economische Zaken, de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en de minister van Verkeer en Waterstaat.

Hoogachtend,

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'V. Halberstadt', written in a cursive style.

V. Halberstadt,
voorzitter

Uitkomsten van de Conventie behouden

De Conventie over de toekomst van Europa heeft in juli jl. een ontwerp-Verdrag tot vaststelling van een Grondwet voor Europa opgeleverd. De Commissie Internationale Sociaal-Economische Aangelegenheden (ISEA) van de SER vindt het van grote betekenis dat de Conventie erin is geslaagd brede consensus te bereiken over de toekomstige opzet en inrichting van de Europese Unie. De Conventie heeft meer bereikt dan ooit mogelijk was geweest in een klassieke Intergouvernementele Conferentie (IGC).

De Commissie ISEA maakt zich nu echter ernstige zorgen dat de onlangs begonnen IGC het goede werk van de Conventie ongedaan gaat maken. Het ontwerp-Verdrag dat de Conventie heeft opgeleverd is zeker niet volmaakt. In principe is het voor verbetering vatbaar; maar wezenlijke veranderingen in het bereikte compromis kunnen een kettingreactie oproepen die zou leiden tot het ineensinken van het hele bouwwerk dat de Conventie heeft opgericht. De lidstaten zouden daarom heel terughoudend moeten zijn bij het doen van voorstellen met betrekking tot teksten waarover in de Conventie al brede overeenstemming is bereikt.

In dit advies wil de Commissie ISEA om te beginnen een inhoudelijke waardering op hoofdlijnen geven van de uitkomsten van de Conventie, in het licht van haar advies *Conventie over de toekomst van Europa* van februari 2003. Daarnaast vraagt de Commissie ISEA nadrukkelijk aandacht voor het onderdeel van het ontwerp-Verdrag dat in de Conventie niet of nauwelijks aan bod is geweest: de bepalingen over beleid in deel III.

Algemeen oordeel over het ontwerp-Verdrag

Zoals al aangegeven heeft de Conventie naar het oordeel van de Commissie ISEA goed werk geleverd. Zij is erin geslaagd brede overeenstemming te bereiken over institutionele hervormingen die nodig zijn om zowel het democratisch gehalte van de besluitvorming als de besluitvaardigheid en daadkracht van een Unie van 25 of meer lidstaten te behouden en nog te versterken. Voor verschillende weerbarstige vraagstukken waarop twee voorgaande IGC's – die uitmondten in de Verdragen van Amsterdam en van Nice – de tanden hebben stukgebeten, heeft de Conventie bevredigende oplossingen weten aan te reiken¹. Een goed voorbeeld daarvan is de nieuwe formule voor de gekwalificeerde meerderheid (QMV): een meerderheid aan lidstaten die bovendien meer dan 60 procent van de bevolking vertegenwoordigen. Deze formule is zowel doorzichtiger als effectiever dan die waartoe enige jaren geleden in Nice is besloten (en waaraan Spanje en Polen zo sterk hechten). Het is alleen jammer dat deze regeling krachtens art. I-24 lid 3 pas op zijn vroegst op 1 november 2009 zal kunnen ingaan.

1 Zie ook het briefadvies van de Adviesraad Internationale Vraagstukken (AIV) over het resultaat van de Conventie dd. 28 augustus 2003.

Baldwin en Widgren laten zien dat de kans op het voldoen aan QMV – over een willekeurig onderwerp met een door het toeval bepaalde verdeling van stemmen voor en tegen over de lidstaten – volgens de formule van Nice in de huidige EU van 15 lidstaten 8,2 procent bedraagt. In een tot 27 lidstaten uitgebreide Unie daalt de kans op QMV naar 2,1 procent. Invoering van de formule van het ontwerp-Verdrag doet de kans op een gekwalificeerde meerderheid in de EU-27 toenemen tot 21,9 procent (toevalligerwijze even hoog als destijds in de EG-6)².

Bepaalde institutionele hervormingen waarin het ontwerp-Verdrag voorziet liggen (ook) in ons land gevoelig. Essentieel is evenwel de samenhang in het geheel van institutionele aanpassingen. Dat geheel overziende meent de Commissie ISEA dat de door Nederland terecht gekoesterde beginselen van het evenwicht tussen de instellingen en van gelijkwaardigheid van de lidstaten vooralsnog goed overeind zijn gebleven. Dit evenwicht kan evenwel gemakkelijk worden verstoord door wijzigingen die lidstaten in de IGC zouden willen doorvoeren.

Het ontwerp-Verdrag voorziet in een aanzienlijke verdere verruiming van meerderheidsbesluitvorming (gekoppeld aan co-decisie). In het advies *Conventie over de toekomst van Europa* (publicatienr. 03/01) had de SER daarvoor ook gepleit (zie in het bijzonder pp. 17 alsmede 40-54). Ondanks de nu doorgevoerde verruiming zal meerderheidsbesluitvorming nog niet consequent worden toegepast op alle maatregelen die nodig zijn om de goede werking van de interne markt (met inbegrip van zijn externe dimensie) te verzekeren. De Commissie ISEA wijst in dit verband op de bepalingen over onderdelen van het gemeenschappelijk handelsbeleid (art. III-217 lid 4) en over aspecten van het fiscale beleid (in art. III-62, 63 en 130).

De Commissie ISEA heeft nota genomen van de opvatting van de Nederlandse regering dat de voorgestelde verruiming van de meerderheidsbesluitvorming op een punt te ver gaat, namelijk daar waar deze op termijn wordt voorzien voor de vaststelling van het meerjarig financieel kader (zie art. I-54). Binnen de commissie wordt over deze kwestie verschillend geoordeeld.

De verruiming van meerderheidsbesluitvorming moet naar de mening van de Commissie ISEA gepaard gaan met een aanscherping van de toetsing van Europese wet- en regelgeving op subsidiariteit en evenredigheid. Het ontwerp-Verdrag van de Conventie voorziet nu in een rol van de nationale parlementen van de lidstaten bij de (politieke) toetsing op het voldoen aan het subsidiariteitsbeginsel³. De Commissie ISEA vindt dat ook de evenredigheidstoets aanscherping verdient. Zij verwijst in dat verband naar haar voorstel voor een onafhankelijke toets op de evenredigheid van wetgevingsvoorstellen, bijvoorbeeld door een comité van onafhankelijke deskundigen⁴.

2 Zie: Richard Baldwin, Mika Widgren, *Decision Making and the Constitutional Treaty: Will the IGC discard Giscard?*, 19 juni 2003 ([http://heiwww.unige.ch/baldwin/papers/Decision-making_and_the CT.pdf](http://heiwww.unige.ch/baldwin/papers/Decision-making_and_the_CT.pdf)).

3 Zie artikel 5 van het protocol over de toepassing van de beginselen van subsidiariteit en evenredigheid.

4 Zie het SER-advies over de Conventie, pp. 16 en 17 alsmede 39 en 40.

In haar advies over de Conventie had de Commissie ISEA ook aandacht gevraagd voor een goede verankering in het Verdrag van de Europese *sociale dialoog* en van de methode van *open coördinatie van het sociaal beleid*. De sociale dialoog is in het ontwerp-Verdrag goed verankerd: door art. I-47 in combinatie met art. III-105 en 106. De methode van open coördinatie is niet als zodanig expliciet vastgelegd; wel is een omschrijving van elementen ervan ingevoegd in art. III-107 over coördinatie van sociaal beleid⁵. De Commissie ISEA beveelt aan deze omschrijving te verduidelijken door het toevoegen van een definitie van het begrip ‘richtsnoer’ in het Verdrag.

Voortbouwen op de Conventie door gerichte aandacht voor deel III

Het kabinet heeft als uitgangspunt voor de onderhandelingen in de IGC gekozen om “in beginsel zo dicht mogelijk bij het resultaat van de Conventie [te] blijven”. Het kabinet vertaalt dit in het aanmerken van “een zeer beperkt aantal wensen als prioritair” en voegt daaraan toe dat deze geen betrekking hebben op verbeteringen van deel III en IV van het ontwerp-Verdrag (zonder overigens dergelijke verbeteringen te willen uitsluiten)⁶.

De Commissie ISEA onderschrijft het algemene uitgangspunt dat het kabinet kiest. Zij wil daarbij echter nadrukkelijk gerichte aandacht vragen voor deel III van het ontwerp-Verdrag over *Beleid en werking van de Unie*. De aandacht van de Conventie is in hoofdzaak uitgegaan naar de delen I en II, en in samenhang daarmee naar een aantal bepalingen van institutionele aard in deel III. De materieelrechtelijke aspecten van deel III – die voor het sociaal-economisch beleid van groot belang zijn – zijn niet of nauwelijks aan bod gekomen. Dat is ook verklaarbaar gelet op de opdracht die aan de Conventie is gegeven. Dit neemt niet weg dat een modernisering van de tekst van deel III van groot belang is om te komen tot een voor burgers en bedrijven gemakkelijker toegankelijk en beter te doorgronden Europees Verdrag.

De Commissie ISEA beveelt de Nederlandse regering aan de ruimte die de IGC biedt voor zowel redactionele als inhoudelijke aanpassingen van deel III van het Verdrag optimaal te benutten. Er is al enig dor hout gekapt, maar daarmee is deel III nog niet geheel bij de tijd gebracht. Het zou erg jammer zijn als deze gelegenheid om het Verdrag aan te passen niet goed zou worden benut. Het is immers maar de vraag wanneer zich weer een gelegenheid zal aandienen.

Bijlage 1 bij dit advies werkt een aantal wensen en suggesties voor verbetering van deel III uit. Deze verbeteringen betreffen onder meer:

- Het vrij verkeer van werknemers en de coördinatie van de sociale zekerheid die daarvoor nodig is.

5 Eenzelfde formulering vindt men terug in art. III-148 lid 2 over onderzoek en ontwikkeling, art. III-179 lid 2 over volksgezondheid en art. III-180 lid 2 over industriebeleid.

6 Zie de brief van de minister en staatssecretaris van Buitenlandse Zaken over de IGC, Tweede Kamer, vergaderjaar 2003-2004, 29213, nr. 2.

- De achterhaalde uitzonderingsbepalingen in verband met de deling van Duitsland in art. III-56 (staatssteun) en art. III-141 (vervoerbeleid).
- De relatie tussen mededingingsbeleid en diensten van algemeen belang.
- De regels voor de harmonisatie van wetgeving die nodig is voor de interne markt.
- De versterking van de positie van de Europese Commissie in het verdere verloop van de buitensporigtekortprocedure.
- Een verduidelijking en communautaire verankering van de bepalingen over de eurozone.
- Een stroomlijning van de bepalingen over het sociaal beleid, mede met het oog op de doorzichtigheid voor burgers, en een definitie van het begrip richtsnoer in het kader van de open coördinatie van het sociaal beleid.
- Een verwijzing naar duurzame ontwikkeling in de bepalingen over milieubeleid.
- Een consequente toepassing van meerderheidsbesluitvorming op de externe dimensie van de interne markt.
- Een verdere actualisering van de bepalingen over vervoerbeleid en over landbouw en visserij.

Vooraf kan natuurlijk niet precies worden ingeschat welke van deze wensen in de IGC kunnen worden gerealiseerd zonder daarmee het in de Conventie bereikte compromis op het spel te zetten. Het voeren van de onderhandelingen in de IGC is de taak en verantwoordelijkheid van de regering. De SER Commissie ISEA wil het kabinet wel graag aanmoedigen tijdens de IGC te blijven verkennen hoe groot de speelruimte is voor de in (de bijlage bij) dit advies voorgestelde verbeteringen van deel III van het ontwerp-Verdrag.

Voorziening voor toekomstige aanpassingen van deel III

Naast bovengenoemde aanpassingen van deel III is het van groot belang nu ook een specifieke voorziening te treffen in het Verdrag voor toekomstige aanpassingen van deel III aan veranderende omstandigheden en inzichten. Eventuele toekomstige aanpassingen van het Verdrag blijven immers onderworpen aan de unanieme aanvaarding én ratificatie door de lidstaten. In een Unie van 25 of meer lidstaten moet dus een forse horde genomen worden om tot Verdragsherziening te kunnen overgaan. Dat is terecht voorzover het gaat om regelingen van constitutionele aard. De bepalingen over het beleid en de werking van de Unie in deel III zijn evenwel grotendeels beleidsmatig van aard en behoren dan ook onder een lichtere herzieningsprocedure (bijvoorbeeld: wel unanimiteit, maar géén ratificatie) te vallen⁷. Bepalingen van constitutionele aard die nu in deel III zijn opgenomen zouden dan alsnog naar deel I kunnen worden verplaatst (dat ligt bijvoorbeeld voor de hand voor art. III-302 over de gewone wetgevingsprocedure) of onder een uitzonderingsregeling kunnen vallen.

⁷ Zie: L.A. Geelhoed, Een Europawijde Europese Unie: een grondwet zonder staat?, *SEW*, september 2003, pp. 284-310, inz. p. 289.

Tot slot

De belangrijkste aanbevelingen van dit advies met betrekking tot de werkzaamheden van de IGC kunnen als volgt worden samengevat:

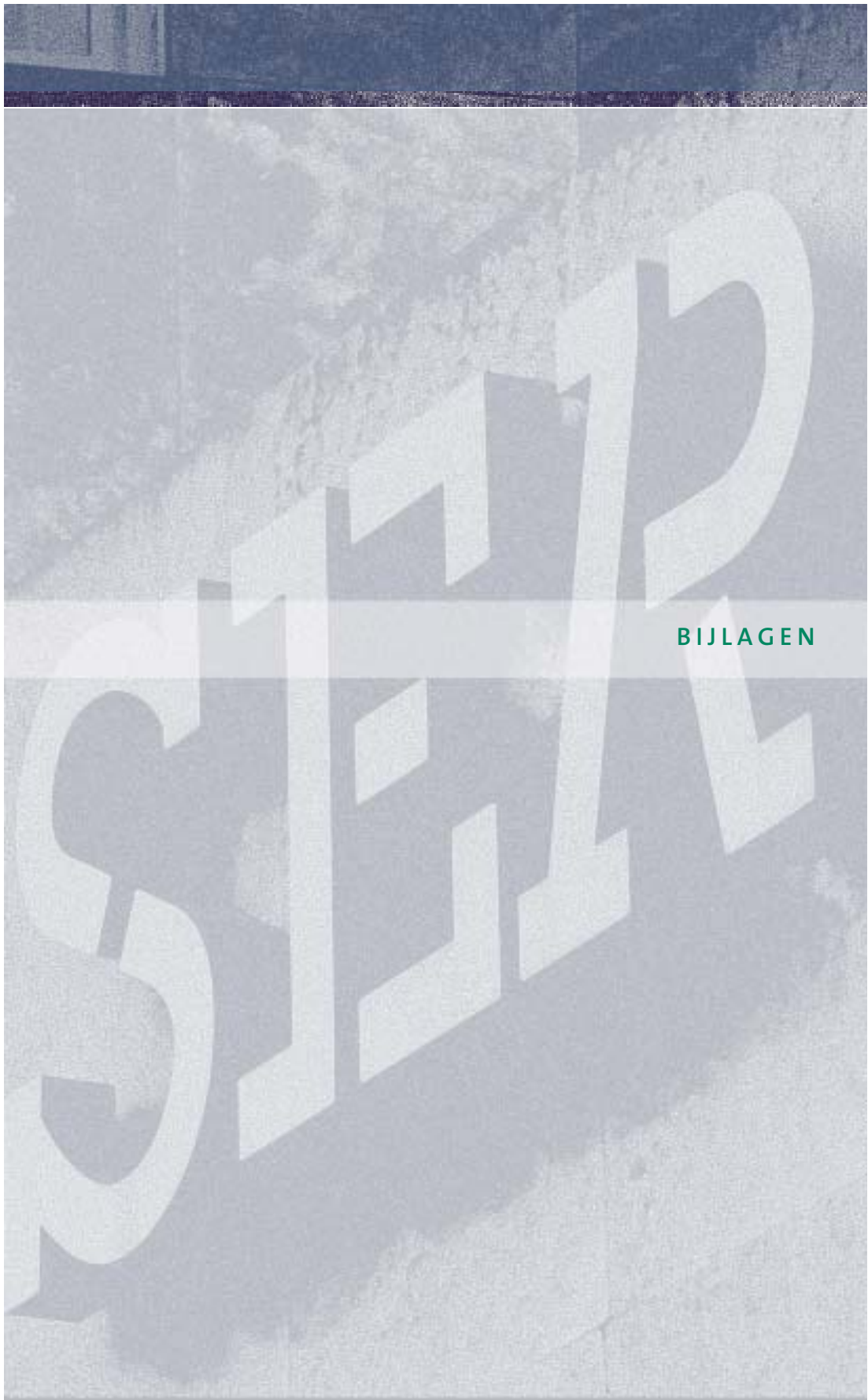
- ga heel behoedzaam om met de resultaten van de Conventie (in het bijzonder de delen I en II van het ontwerp-Verdrag);
- zoek de meerwaarde in een verdere opschoning en modernisering van deel III en in het zoeken naar overeenstemming over een lichtere herzieningsprocedure voor deel III.

Dit advies is voorbereid door de Werkgroep Internationale Zaken en vastgesteld door de Commissie ISEA. De samenstelling van de Commissie ISEA en haar werkgroep is weergegeven in bijlage 2.

Den Haag, 27 oktober 2003

V. Halberstadt
voorzitter

M.G. Bos
secretaris

Deel III van het ontwerp-Verdrag: aandachtspunten en wensen voor verbetering

De vier vrijheden

Het ontwerp-Verdrag herschikt de volgorde van de vier vrijheden. De bepalingen over de vrijheden worden nu geopend door art. III-18, lid 1: “Werknemers hebben het recht om zich vrij te verplaatsen binnen de Unie”. Deze aanhef maakt het belang van vrij verkeer binnen de Europese Unie direct heel herkenbaar voor burgers. Lid 4 – dat dit artikel niet van toepassing verklaart op betrekkingen in overheidsdienst – behoeft herformulering conform de nadere interpretatie door het Hof door de uitzondering te beperken tot functies die, al dan niet rechtstreeks, de uitoefening van het openbaar gezag en de bescherming van de belangen van de staat betreffen.

Art. III-21 (dat in de plaats komt van art. 42 VEG) introduceert meerderheidsbesluitvorming voor afstemmingsmaatregelen die de sociale zekerheid van migrerende werknemers moeten beschermen (conform de aanbeveling van de SER¹). Het kabinet (zie de *Staat van de Europese Unie 2004*, p. 40) wil aan deze verruiming de voorwaarde verbinden dat het financiële evenwicht van nationale stelsels niet verstoord mag worden. Dat is een voorwaarde die nu geldt in art. III-104 inzake de harmonisatie van sociaal beleid; een voorwaarde die samen met de voorwaarde van het niet aantasten van de fundamentele beginselen van de nationale stelsels van sociale zekerheid de evidente voorkeur van de lidstaten weerspiegelt voor het vasthouden aan de soevereiniteit met betrekking tot de inrichting van de sociale zekerheid. Het overbrengen van deze voorwaarde naar de sfeer van art. III-21 ligt inhoudelijk gezien niet voor de hand, omdat het daar niet gaat om een harmonisatie van nationale stelsels maar om afspraken over voorzieningen om de rechten op sociale zekerheid van migrerende werknemers te waarborgen. Het hanteren van een dergelijke voorwaarde in het kader van art. III-21 zou bovendien ingaan tegen jurisprudentie van het Hof over de vrijmaking van het werknemersverkeer.

Art. III-21 neemt de blokkade die het huidige unanimiteitsvereiste in art. 42 VEG opwerpt voor de modernisering van verordening 1408/71 over de coördinatie van wettelijke sociale zekerheidsstelsels weg. Er blijft nu echter nog een unanimiteitsvereiste bestaan. De personele werkingssfeer van de verordening is namelijk ruimer dan die van art. III-21 (het gaat dan met name om studenten en ambtenaren), waardoor bij toekomstige wijzigingen nog steeds een beroep zal moeten worden gedaan op art. I-17 (het huidige art. 308). Het is daarom van belang de personele werkingssfeer van art. III-21 en van verordening 1408/71 goed op elkaar af te stemmen².

1 Zie: SER Commissie ISEA, *Advies Conventie over de toekomst van Europa*, publicatienr. 03/01, pp. 17-18 en 47-49; SER-advies *Arbeidsmobiliteit in de EU*, publicatienr. 01/04, inz. hfst. 6.

2 Zie: Europese Commissie, *Een grondwet voor de Unie* (mededeling), COM(2003) 548 def., bijlage 4 (p. 21).

Art. III-30 omschrijft, conform art. 50 VEG, wat de Grondwet onder diensten verstaat. Het is de vraag of de wat ouderwets aandoende opsomming van de aard van de desbetreffende werkzaamheden nog functioneel is.

Meer in het algemeen is het de moeite waard de bepalingen over de vier vrijheden te stroomlijnen en meer in overeenstemming te brengen met de jurisprudentie van het Hof³. Daarbij kan goed gebruik worden gemaakt van de ontwerp-Constitutie die de Europese Commissie eind 2002 bij wijze van *feasibility study* heeft uitgebracht⁴.

Mededingingsbeleid en diensten van algemeen belang

Art. III-56 tot en met 58 (staatssteun) zijn vrijwel conform art. 87-89 VEG. Er is alle aanleiding om de bijzondere behandeling van Duitse regio's die nadeel ondervinden van de deling van Duitsland (art. III-56 lid 2c) te schrappen. Deze bepaling heeft nu, dertien jaar na de opheffing van die deling en aan de vooravond van de toetreding van een aantal Midde-Europese landen, haar bestaansrecht verloren. Gerichtte steun aan regio's met een ontwikkelingsachterstand blijft overigens mogelijk op basis van lid 3a en 3c van art. III-56.

In Art. II-36 (van het handvest van grondrechten) erkent en eerbiedigt de EU “overeenkomstig de Grondwet de toegang tot diensten van algemeen economisch belang die in de nationale wetgeving en praktijken is geregeld, teneinde de sociale en territoriale samenhang van de Unie te bevorderen”. In overeenstemming daarmee voorziet het huidige Verdrag (art. 16 en 86 VEG) in een afweging tussen de bescherming van burger- en consumentenbelangen inzake een universele en continue verlening van diensten van algemeen belang enerzijds en de handhaving van de interne markt en de mededinging anderzijds. Die afweging komt ook tot uitdrukking in jurisprudentie van het Hof. Het kan nuttig zijn de hoofdlijnen van de jurisprudentie in het Verdrag te laten neerslaan.

Het huidige evenwicht tussen de verschillende belangen dreigt te worden verstoord door twee nieuwe bepalingen in het ontwerp-Verdrag:

- De toevoeging aan art. III-6 – in vergelijking met het huidige art. 16 VEG – van de slotzin “Deze beginselen en voorwaarden [voor het functioneren van diensten van algemeen belang] worden bij Europese wet bepaald.” Hierin schuilt het gevaar van het stellen van algemeen geldende regels die dan mogelijkwerijs worden afgestemd op de minst marktconforme situatie en/of de minst marktgerichte onderneming.
- De toevoeging aan art. III-57 van de mogelijkheid voor de Europese Commissie om op aangeven van de Raad verordeningen vast te stellen waardoor lidstaten bepaalde soorten staatsteun aan ondernemingen die zijn belast met het beheer van diensten van algemeen belang niet hoeven te melden (lid 4). Hierdoor kan de Europese Commissie

3 Vgl. L.A. Geelhoed, Een Europawijde Europese Unie: een grondwet zonder staat?, *SEW*, september 2003, pp. 284-310, inz. p. 300.

4 Zie: Werkdocument van 4 december 2002, art. III-3 tot en met III-12.

onder druk worden gezet om het bestaande evenwicht te verschuiven en een wijdere kring van bedrijven buiten het toezicht op de staatssteun te plaatsen.

De totstandbrenging van de interne markt

Art. III-64 tot en met 68 betreffen de onderlinge aanpassing van de wetgevingen die nodig is om de interne markt (conform art. III-14 tot en met 17) tot stand te brengen. Art. III-64 en 65 vormen hier de kernbepalingen. Lastig is echter dat de relatie tussen art. III-64 en art. III-65 lid 1 niet duidelijk wordt. Het is gewenst om ofwel deze bepalingen in elkaar te schuiven dan wel duidelijk een verschillende werkingssfeer voor de afzonderlijke bepalingen te markeren. Inconsequent is voorts dat art. III-64 voorziet in meerderheidsbesluitvorming *zonder* co-decisie door het Europees Parlement.

Art. III-65 lid 2 handhaaft de uitzondering op meerderheidsbesluitvorming voor fiscale voorschriften⁵, voor voorschriften inzake het vrije verkeer van personen en voor voorschriften inzake de rechten en belangen van werknemers (conform art. 95 lid 2 VEG). De uitzondering blijkt overigens niet alle fiscale voorschriften te gelden: art. III-62 lid 2 en art. III-63 laten immers ruimte voor meerderheidsbesluitvorming over maatregelen voor administratieve samenwerking of de bestrijding van belastingfraude en belastingontduiking.

De Commissie ISEA heeft in haar advies over de Conventie (zie pp. 18-19 en 49-54) gepleit voor meerderheidsbesluitvorming voor het opheffen van fiscale belemmeringen voor grensoverschrijdend zakendoen en grensoverschrijdende bedrijfsintegratie. In dat verband zijn onder meer genoemd de regulerende energieheffing, de grensoverschrijdende verliescompensatie alsmede de fiscale behandeling van grensoverschrijdende pensioenregelingen. Daarnaast zou een procedureregeling moeten worden vastgelegd met de volgende strekking: over het coördineren respectievelijk harmoniseren van een belasting wordt uitsluitend bij unanimiteit besloten; zodra eenmaal een bepaald element van een bepaalde belasting onderworpen is aan coördinatie of harmonisatie, dan kan over een toekomstige aanpassing van dat element met gekwalificeerde meerderheid worden besloten.

Een winstpunt is dat art. III-68 intellectuele eigendom onder het regime van meerderheidsbesluitvorming en co-decisie brengt (behalve voor vaststelling van het talenregime).

Economisch en monetair beleid

Art. III-69 (algemene oriëntatie van het beleid) is grotendeels conform art. 4 VEG. Onduidelijk is waarom in lid 3 over de ‘grondbeginselen’ wordt gesproken over een “stabiele” in plaats van een “houdbare” betalingsbalans.

De art. III-70 tot en met 87 zijn grotendeels conform art. 99-115 VEG. De volgende wijzigingen acht de Commissie ISEA van belang.

5 Nog eens onderstreept door de opening van art. III-64: “Onverminderd artikel III-62” (over indirecte belastingen).

Globale richtsnoeren (art. III-71):

De Commissie krijgt het recht een waarschuwing rechtstreeks aan een lidstaat te richten. Bij besluitvorming door de Raad van ministers over (al dan niet openbare) aanbevelingen aan een land in het kader van de globale richtsnoeren heeft de desbetreffende lidstaat geen stem (art. III-71 lid 4).

Buitensporigtekortprocedure (art. III-76):

In haar advies *Conventie over de toekomst van Europa* (zie in het bijzonder pp. 20-22) heeft de SER Commissie ISEA zich nadrukkelijk uitgesproken voor een sterkere rol van de Europese Commissie in de buitensporigtekortprocedure. Het ontwerp-Verdrag voorziet in een versterking van de positie van de Commissie op twee punten. De Commissie richt haar advies inzake een buitensporig tekort niet tot de Raad, maar tot de desbetreffende lidstaat (lid 5). Krachtens lid 6 stelt de Raad van ministers op *voorstel* van de Commissie – in plaats van op aanbeveling van de Commissie, zoals in art. 104 lid 6 VEG – vast of sprake is van een buitensporig tekort; eveneens op *voorstel* van de Commissie stelt de Raad de aanbevelingen vast aan de desbetreffende lidstaat om aan het buitensporig tekort een einde te maken.

In het verdere verloop van de buitensporigtekortprocedure blijft de betrokkenheid van de Europese Commissie evenwel beperkt tot het doen van aanbevelingen (zie lid 7). De Commissie ISEA vindt dat ook hier de Commissie het recht van voorstel moet krijgen.

De eurozone (art. III-88 tot en met 90 plus een apart protocol over afstemming van economisch beleid):

Deze specifieke bepalingen voor de eurozone – die aanhaken bij art. I-14 lid 2 – zijn nieuw. Ze roepen vragen van systematische en inhoudelijke aard op⁶. De muntunie is een belangrijke verworvenheid van de Europese integratie. Het feit dat (nog) niet elke lidstaat de euro heeft ingevoerd doet daaraan niet wezenlijk af. Het is dan ook logisch de coördinatiebepalingen die nodig zijn voor het goed functioneren van de monetaire unie op te nemen bij de algemene bepalingen over de EMU (met overgangsbepalingen voor de lidstaten die (nog) niet tot de eurozone behoren). Nu dreigt art. III-88 lid 1 onduidelijkheid te scheppen over de beleidscoördinatie die specifiek geldt voor de eurozone en de beleidscoördinatie die betrekking heeft op alle lidstaten.

Art. III-90 regelt – in samenhang met het algemeen geldende art. III-228 – meer in het bijzonder de externe standpuntbepaling en vertegenwoordiging van de eurozone. Mede door de inzet van de Nederlandse regering (zie *Staat van de Europese Unie 2004*, p. 41) is de voortgang op weg naar een steviger gemeenschappelijke vertegenwoordiging in internationale organisaties achtergebleven bij wat de SER en anderen vinden behoren bij de huidige fase van het integratieproces⁷. De externe bevoegdheden van de Unie blijven hier

⁶ Zie: Geelhoed, op.cit., pp. 301 en 302.

⁷ Zie: SER-advies *Europese Politieke Unie*, publicatienr. 91/16, p. 17; SER Commissie ISEA, *Advies Conventie over de toekomst van Europa*, publicatienr. 03/01, pp. 22, 61 en 62; Geelhoed, op.cit., pp. 301 en 302.

nadrukkelijk achter bij de interne bevoegdheden; dat is niet in overeenstemming met art. I-12 lid 2.

Tot slot zij hier vermeld dat in art. III-228 in vergelijking met het bestaande art. 111 VEG enige herformuleringen (zie de eerste zin van lid 2 alsmede lid 3) zijn doorgevoerd die niet als verbetering kunnen worden aangemerkt.

Sociaal beleid

In de afdeling ‘Het sociaal beleid’ (art. III-103 tot en met 110) blijven harmonisatie, coördinatie (met het oog op vrijmaking van het werknemersverkeer) en open coördinatie van sociaal beleid door elkaar lopen (zie in het bijzonder art. III-104 en 107)⁸. Mede daardoor dreigt ook het nieuwe Verdrag op dit punt voor niet-ingewijden ondoordrongelijk en een bron voor misverstanden te zijn. Een betere redactie zou de leesbaarheid – en daarmee de herkenbaarheid voor burgers – sterk kunnen verbeteren.

Art. III-104 is nagenoeg conform aan art. 137 VEG. De verruiming van de meerderheidsbesluitvorming in het ontwerp-Verdrag heeft betrekking op aspecten van sociaal beleid die direct samenhangen met de vrijheden en het functioneren van de interne markt (zie art. III-21; III-26 en III-168.b). Daartoe heeft de SER ook geadviseerd. Het kabinet is voorstander van meer meerderheidsbesluitvorming in art. III-104. De praktische betekenis daarvan zal bij handhaving van de randvoorwaarden in lid 5 heel beperkt zijn⁹.

Lid 6 bepaalt dat art. III-104 niet van toepassing is op de beloning, het recht van vereniging, het stakingsrecht of het recht tot uitsluiting. Binnen de Commissie ISEA wordt verschillend gedacht over het al dan niet schrappen van deze bepaling.

De Commissie ISEA beveelt aan de omschrijving van de methode van open coördinatie van het sociaal beleid (in art. III-107) te verduidelijken door in het Verdrag een algemene definitie van het begrip ‘richtsnoer’ op te nemen. In de Conventie heeft het plv. lid Van Dijk daartoe een voorstel gedaan.

Milieu- en energiebeleid

Art. III-129 tot en met 131 over milieubeleid zijn nagenoeg conform art. 174 tot en met 176 VEG. De enige wijziging betreft het openen van de passerelle voor meerderheidsbesluitvorming (zie lid 2 van art. III-130) voor maatregelen van in hoofdzaak fiscale aard.

De Commissie ISEA steunt het voorstel van de Europese Commissie om in de bepalingen over milieubeleid een verwijzing naar het begrip duurzame ontwikkeling op te nemen.

⁸ De Commissie wijst er in dit kader op dat art. I-14 lid 4 (“De Unie kan initiatieven nemen om te zorgen voor de coördinatie van het sociaal beleid van de lidstaten”) nog niet goed verwerkt is in de bepalingen over sociaal beleid in deel III.

⁹ Zie: SER Commissie ISEA, *Advies Conventie over de toekomst van Europa*, pp. 17-18 en 47-49.

Nieuw is art. III-157 over energie. Dit artikel formuleert de doelstellingen van het energiebeleid van de Unie: waarborgen van de werking van de energiemarkt en van de continuïteit van de energielevering in de Unie, stimuleren van energie-efficiëntie, energiebesparing en de ontwikkeling van nieuwe en duurzame energie. Het introduceert vervolgens meerderheidsbesluitvorming voor het realiseren van die doelstellingen in het kader van de totstandbrenging van de interne markt, rekening houdend met de bescherming van het milieu. De Commissie ISEA beschouwt dit artikel als een belangrijk winstpunt van het ontwerp-Verdrag¹⁰.

Extern beleid en gemeenschappelijk handelsbeleid

Art. III-193 bundelt de doelstellingen van het externe beleid van de Unie en weerspiegelt daarmee het streven naar grotere samenhang in het externe optreden.

De Unie heeft een grotere samenhang, een sterker handelingsvermogen en een duidelijker presentie in de externe betrekkingen hard nodig om haar politieke gewicht in de wereld meer in overeenstemming te brengen met haar economische gewicht. De verdere ontwikkeling van het gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid (GBVB) is dan ook van wezenlijk belang voor de kracht waarmee de opvattingen en belangen van ons werelddeel op sociaal-economisch terrein naar voren kunnen worden gebracht¹¹. Besluitvorming in het kader van het GBVB blijft ook in het ontwerp-Verdrag hoofdzakelijk onderworpen aan het vereiste van unanimiteit. Het is van belang de ruimte voor meerderheidsbesluitvorming op dit terrein in de toekomst geleidelijk uit te breiden.

Art. I-12 rekent het gemeenschappelijk handelsbeleid tot de exclusieve bevoegdheden van de Unie. Lid 2 van dat artikel legt de AETR-doctrine vast (kortweg gezegd: de externe bevoegdheden van de EU weerspiegelen de interne bevoegdheden).

Art. III-217 lid 4 bepaalt in afwijking op de hoofdregel van exclusieve EU-bevoegdheid en meerderheidsbesluitvorming dat:

- Bij unanimiteit wordt beslist over akkoorden betreffende de handel in diensten waarbij personen zich verplaatsen en over de handelsaspecten van intellectuele eigendom voorzover deze akkoorden bepalingen bevatten die, indien het interne voorschriften zou betreffen, met eenparigheid van stemmen worden vastgesteld (dan gaat het dus in feite om het talenregime)¹²;
- Bij unanimiteit wordt beslist over akkoorden betreffende de handel in culturele en audiovisuele diensten, indien deze akkoorden afbreuk dreigen te doen aan de verscheidenheid aan culturen en talen in de Unie;

10 In navolging van: J.L.M. Pelkmans, M. Sie Dhian Ho en B.R. Limonard, *Nederland tussen Conventie en IGC*, in: Jacques Pelkmans, Monika Sie Dhian Ho en Bas Limonard (red.), *Nederland en de Europese Grondwet*, Amsterdam 2003, pp. 257-291, inz. p. 259.

11 SER Commissie ISEA, *Advies Conventie over de toekomst van Europa*, p. 10.

12 Deze bepaling is in overeenstemming met de AETR-doctrine.

- Op de onderhandeling over en de sluiting van akkoorden betreffende vervoer de artikelen III-133 tot en met 143 (over vervoer) alsmede artikel III-227 (over het sluiten van internationale akkoorden) van toepassing blijven¹³.

De SER blijft van opvatting dat meerderheidsbesluitvorming consequent moet worden toegepast op de externe dimensie van de interne markt, en daarmee op alle aspecten van de gemeenschappelijke handelspolitiek die intern tot de bevoegdheden van de EU behoren¹⁴. De Commissie ISEA roept de Nederlandse regering dan ook op de AETR-doctrine consequent te hanteren. Uiteraard kan het daarbij nodig zijn bepaalde overgangsmaatregelen te treffen met betrekking tot lopende bilaterale verdragen, waaronder investeringsverdragen.

Vervoerbeleid

Art. III-133 tot en met 143 betreffen het gemeenschappelijk vervoerbeleid. De tekst is grotendeels conform de huidige artikelen 70 tot en met 80 VEG¹⁵.

Art. III-134 legt vast dat het gemeenschappelijke vervoerbeleid bij Europese (kader)wet wordt uitgevoerd, “met inachtneming van de bijzondere aspecten van het vervoer”.

Onder a. noemt dit artikel vervolgens “gemeenschappelijke regels voor internationaal vervoer vanuit of naar het grondgebied van een lidstaat of over het grondgebied van een of meer lidstaten” als onderwerp van een dergelijke (kader)wet. Daarmee is zonder meer duidelijk dat het EU-vervoerbeleid ook de externe dimensie omvat.

Art. III-141 (compensatie van de gevolgen van de Duitse deling) en art. III-142 (adviescomité voor de Commissie¹⁶) komen voor schrappen in aanmerking.

Art. III-143 over het toepassingsbereik van de bepalingen over het vervoer blijft de tweedeling van vervoer in ‘inland transport’ en zee- en luchtvaart hanteren. Deze tweedeling is inmiddels in belangrijke mate achterhaald; daarom verdient het aanbeveling de zee- en luchtvaart toe te voegen aan de opsomming van vervoertakken in lid 1.

13 De *Staat van de Europese Unie 2004* tekent hierbij aan (op p. 45): “Inzake de Gemeenschappelijke Handelspolitiek is er op de laatste dag van de Conventie, conform Nederlandse inzet, alsnog een proviso opgenomen die het mogelijk maakt voor lidstaten om internationale vervoersovereenkomsten te blijven sluiten. Nederland heeft op dit terrein aanzienlijke belangen.” Gelet op de voortgeschreden ontwikkeling van een gemeenschappelijk (intern) vervoerbeleid en op de AETR-doctrine is het de vraag hoeveel ruimte er daadwerkelijk blijft bestaan om buiten de EU om nog internationale vervoersakkoorden te sluiten.

14 Zie: SER Commissie ISEA, *Advies Conventie over de toekomst van Europa*, pp. 17 en 43.

15 Geschrap is art. 71 lid 2 over besluitvorming bij unanimiteit over “de bepalingen ... betreffende de beginselen van het vervoerbestel waarvan de toepassing zowel de levensstandaard en de werkgelegenheid in bepaalde streken als het gebruik van het vervoerapparaat ernstig zou kunnen aantasten”.

16 Een dergelijk comité functioneert al decennialang niet. Zie: Jan Simons, *Europarubriek, Tijdschrift Vervoerswetenschap*, jg. 39 nr. 3 (september 2003), pp. 39 en 40, inz. p. 40.

Landbouw en visserij

Art. III-121 tot en met 128 zijn vrijwel conform art. 32 tot en met 38 VEG. Een belangrijke wijziging in verband met het evenwicht tussen de instellingen betreft de invoering van co-decisie door het EP bij de vaststelling van gemeenschappelijke marktordeningen (art. III-127 lid 2)¹⁷. In het verlengde daarvan zou lid 3 van dit artikel moeten voorzien in *raadpleging* van het Europees Parlement bij de besluitvorming op hoofdlijnen over prijzen, heffingen, steun en dergelijke.

Art. III-123 formuleert de doelstellingen van het gemeenschappelijk landbouwbeleid. Deze zijn aan een actualisering toe. SER-advies *Naar een doeltreffender, op duurzaamheid gericht EU-landbouwbeleid* (publicatienr. 03/07, pp. 44, 45, 69 en 70) heeft daarvoor een voorzet gegeven:

Het (nationaal en Europees) te voeren beleid dient te bevorderen dat de landbouw een optimale bijdrage levert aan de toekomstige maatschappelijke welvaart, zowel door 'voedsel' te produceren als door 'groene diensten' te leveren.

De hoofddoelstelling van het GLB met betrekking tot 'voedsel' is het bevorderen van een concurrerende, duurzame en veilige landbouwproductie die is afgestemd op de effectieve vraag. In het kader van die hoofddoelstelling wordt het GLB gericht op de doelstellingen van een zekere stabilisatie van de interne markt voor landbouwproducten door het dempen van kortetermijnfluctuaties en van een passende beloning voor de productiefactoren (waaronder arbeid) in bedrijven die efficiënt, duurzaam en veilig produceren.

De Europese begroting en het structuurfondsenbeleid

Art. III-308 e.v. regelen het meerjarig financieel kader en de jaarlijkse begroting van de Unie. De kern van het begrotingsstelsel is evenwel vastgelegd in art. I-52 tot en met 55. De eigen middelen van de Unie worden vastgelegd in een Europese wet, unaniem vast te stellen door de Raad van ministers en te ratificeren door de lidstaten (art. I-53 lid 3)¹⁸. De combinatie van art. I-53 lid 2 (EU-begroting wordt volledig uit eigen middelen gefinancierd) en art. I-52 lid 2 (de ontvangsten en uitgaven van de begroting moeten in evenwicht zijn) maakt dat daardoor ook het maximum aan uitgaven is bepaald.

Art. I-54 bepaalt dat de Raad van ministers het meerjarig financieel kader op termijn (maar zeker nog niet voor de eerstvolgende periode vanaf 2007) bij meerderheid zal gaan vaststellen.

In samenhang met de discussie over het meerjarig financieel kader kan art. III-119 over de vaststelling van de taken, prioritaire doelstellingen, organisatie en dergelijke van de

17 Dit moet ook worden gezien in samenhang met het vervallen van het onderscheid tussen verplichte en niet-verplichte uitgaven (zie hierna bij de Europese begroting).

18 Pelkmans c.s. vindt ratificatie door de lidstaten niet meer passen bij de huidige diepte en reikwijdte van de Europese integratie. Zie: Pelkmans e.a., op.cit., inz. p. 272. Zij betreuren ook het ontbreken van een rechtsbasis voor een eigen belasting van de EU.

structuurfondsen met een mengeling van blijdschap en teleurstelling worden begroet. Het goede nieuws is dat ook hier meerderheidsbesluitvorming wordt doorgevoerd; het slechte nieuws is dat dit pas op 1 januari 2007 ingaat – normaal gesproken dus op de dag dat het nieuwe meerjarig financieel kader ingaat.

Art. I-55 bepaalt dat de jaarlijkse begroting wordt vastgesteld op *voorstel* van de Commissie (nu is nog sprake van een ‘ontwerpvoorstel’). De positie van de Commissie is voorts versterkt doordat zij deelneemt aan de werkzaamheden van het bemiddelingscomité (art. III-310 lid 6).

Vergelijking van art. III-310 met art. 272 VEG wijst uit dat het onderscheid tussen verplichte en niet-verplichte uitgaven is vervallen. Dat maakt een einde aan de beknotting van de bevoegdheden van het Europees Parlement. Hiermee is een langjarige wens van Nederland en van de SER in vervulling gegaan.

Nog een paar winstpunten

Tot de winstpunten van het ontwerp-Verdrag wil de Commissie ISEA ook zeker rekenen:

- De art. III-322 tot en met 329 over nauwere samenwerking (die aanhaken bij art. I-43). Deze artikelen vormen eenduidig een verbetering ten opzichte van de huidige, over de Verdragen verspreide bepalingen. De verbeteringen doen zich op vijf fronten voor: vereenvoudiging; verduidelijking; versterking van de positie van Commissie en Europees Parlement; uitbreiding van de reikwijdte van het mechanisme; en inhoudelijke wijzigingen die het mechanisme beter bruikbaar maken¹⁹.
- Art. III-185 over administratieve samenwerking maakt duidelijk dat ‘de doeltreffende uitvoering op nationaal niveau van de wetgeving van de Unie door de lidstaten (...) wordt beschouwd als een aangelegenheid van gemeenschappelijk belang’ (lid 1). Geelhoed wijst er overigens naar het inzicht van de Commissie ISEA terecht op dat er behoefte blijft aan een expliciete communautaire bevoegdheid om eisen te stellen aan de nationale toezichthouders en om hun optreden, zo nodig, te coördineren²⁰.
- Art. III-304 karakteriseert het Europese ambtenarenapparaat als “open, doeltreffend en onafhankelijk”; vervolgens bepaalt art. III-305 dat de “instellingen, organen en bureaus van de Unie” het belang van transparantie van hun werkzaamheden erkennen en – om uitvoering te geven aan art. I-49 – in hun reglementen van orde de specifieke bepalingen over de inzage van documenten door het publiek opnemen.

19 Pelkmans e.a., op.cit., inz. p. 269.

20 Geelhoed, op.cit., p. 300.

Samenstelling Werkgroep Internationale Zaken

leden

plaatsvervangende leden

Onafhankelijke leden

prof.mr. P.J. Slot (voorzitter)
 prof.mr. F.H.J. Andriessen
 prof.dr. J. de Haan
 prof.dr. W.T.M. Molle
 prof.dr. J.L.M. Pelkmans

Ondernemersleden

drs. G.A.M. van der Grind (LTO-Nederland)
 mevrouw drs. L.M. van Hoogstraten-
 van Embden Andres (VNO-NCW)
 drs. J.P. Kat (VNO-NCW)
 drs. K.B. van Popta (MKB-Nederland)
 mr. W.L.E. Quaedvlieg (VNO-NCW)

mevrouw drs. M.J.A. Oomen

Werknemersleden

mevrouw C. Courteille (FNV)
 drs. T. Etty (FNV)
 W.W. Muller (Unie mhp)
 G. Pruim (CNV)
 drs. E. van Velsen (CNV)

drs. L.A.G. Mesman
 mevrouw mr.dr. M. Bulk

Adviserende leden

dr. R.A. de Mooij (CPB)
 mevrouw A.M.C. van der Zwet (DNB)

Ministeriële vertegenwoordigers

drs. L.C. Beets (SZW)
 drs. P.A. Karsdorp (EZ)
 mevrouw A.H.J.E. van Leur MSc (SZW)
 drs. H.F. Massink (LNV)
 G.Th. Michels (BuZa)
 drs. W. Raab (Fin)
 drs. J.W.F. Sas (EZ)
 drs. M.I. van der Zee (BuZa)

Secretariaat

drs. M.G. Bos
 dr. A.G. van Riel

Commissie Internationale Sociaal-Economische Aangelegenheden (ISEA)

leden

Onafhankelijke leden

prof.drs. V. Halberstadt (voorzitter)
 prof.mr. F.H.J.J. Andriessen
 drs. J.F. van Duyne
 prof.dr. J. de Haan
 prof.mr. P.F. van der Heijden
 prof.dr. J.L.M. Pelkmans
 prof.mr. P.J. Slot

plaatsvervangende leden

dr. H.H.F. Wijffels

 prof.dr. W.T.M. Molle

Ondernemersleden

drs. G.A.M. van der Grind (LTO-Nederland)
 mevrouw drs. L.M. van Hoogstraten-
 van Emden Andres (VNO-NCW)
 drs. J.P. Kat (VNO-NCW)
 drs. K.B. van Popta (MKB-Nederland)
 drs. P.M. van Roon (VNO-NCW)
 prof.dr.mr. J.G.W. Simons (VNO-NCW)

mr. W.R. Wijbenga
 dr. G.C.P. Linssen
 mr. J.W. van den Braak
 mr. W.L.E. Quaadvlieg

 drs. R.A.J. Poelhekke

Werknemersleden

mevrouw mr.dr. M. Bulk (FNV)
 drs. T. Etty (FNV)
 W.W. Muller (Unie mhp)
 mevrouw drs. C.E. Roozmond (FNV)
 K.I. van Splunder (CNV)
 drs. E. van Velsen (CNV)
 mevrouw R.J.T. Vermeulen (FNV)

drs. L.A.G. Mesman
 K. de Knecht
 C.A.M. Michielse
 mevrouw C. Courteille
 mevrouw drs. M. Vrieling

 mevrouw drs. M.E.J. Schuit

Adviserende leden

dr. R.A. de Mooij (CPB)
 prof.dr. L.F. van Muiswinkel (ESC)
 D.M. Westendorp (ESC)
 mevrouw A.M.C. van der Zwet (DNB)

Secretariaat

drs. M.G. Bos

Publicatieoverzicht

Algemeen

De belangrijkste adviezen en rapporten van de SER komen in boekvorm uit. Een jaarabonnement op deze publicaties kost € 90,50.

Van sommige adviezen verschijnt ook een samenvattende brochure, al dan niet in een buitenlandse taal. In het overzicht van recente publicaties zijn deze gratis samenvattingen aangegeven met een N (Nederlands), E (Engels), D (Duits), F (Frans) en S (Spaans).

Het SER-bulletin, met nieuws en opinies over de SER, de Stichting van de Arbeid en de overlegeconomie, verschijnt maandelijks. Een jaarabonnement kost € 24,95.

Een overzicht van alle SER-uitgaven vindt u op onze website (www.ser.nl).

Adviezen

	Gratis samenvatting	Prijs advies
<i>Van Conventie naar Intergouvernementele Conferentie</i> 2003, 30 pp., ISBN 90-6587-862-9, bestelnr. 03/09		€ 5,65
<i>De rol van de werknemers in de Europese vennootschap (SE)</i> 2003, 118 pp., ISBN 90-6587-853-x, bestelnr. 03/08	N, E	€ 6,80
<i>Naar een doeltreffender, op duurzaamheid gericht Gemeenschappelijk Landbouwbeleid</i> 2003, 88 pp., ISBN 90-6587-854-8, bestelnr. 03/07		€ 5,65
<i>Evaluatie en aanpassing Mededingingswet</i> 2003, 128 pp., ISBN 90-6587-846-7, bestelnr. 03/06	E, D	€ 6,80
<i>Naar een nieuw werkprogramma MAC-waarden</i> 2003, 54 pp., ISBN 90-6587-851-3, bestelnr. 03/05	E, D	€ 5,65
<i>Kennis maken, kennis delen</i> 2003, 106 pp., ISBN 90-6587-850-5, bestelnr. 03/04	E, D	€ 6,80
<i>Aanpassing Arbeidstijdenwet</i> 2003, 84 pp., ISBN 90-6587-849-1, bestelnr. 03/03		€ 5,65
<i>Duurzaamheid vraagt om openheid; op weg naar een duurzame consumptie</i> 2003, 90 pp., ISBN 90-6587-848-3, bestelnr. 03/02	E	€ 5,65
<i>Conventie over de toekomst van Europa</i> 2003, 82 pp., ISBN 90-6587-843-2, bestelnr. 03/01	E, D, S, F	€ 5,65
<i>Verruiming zeggenschap werknemers over arbeidstijden</i> 2002, 68 pp., ISBN 90-6587-839-4, bestelnr. 02/14		€ 5,65
<i>Bemiddeling in Financiële diensten</i> 2002, 94pp., ISBN 90-6587-838-6, bestelnr. 02/13		€ 6,80
<i>Koersen op vernieuwing</i> 2002, 90 pp., ISBN 90-6587-837-8, bestelnr. 02/12		€ 5,65

<i>Normering piekblootstelling organische oplosmiddelen</i> 2002, 48 pp., ISBN 90-6587-836-X, bestelnr. 02/11	N	€ 5,65
<i>Het nieuwe leren</i> 2002, 118 pp., ISBN 90-6587-826-2, bestelnr. 02/10	N, E	€ 6,80
<i>Innovatie voor duurzaam voedsel en groen</i> 2002, 88 pp., ISBN 90-6587-827-0, bestelnr. 02/09		€ 5,65
<i>Sociaal-economisch beleid 2002-2006</i> 2002, 288 pp., ISBN 90-6587-821-1, bestelnr. 02/08	N, E, D, F	€ 12,45
<i>Nationale strategie voor duurzame ontwikkeling</i> 2002, 36 pp., ISBN 90-6587-823-8, bestelnr. 02/07		€ 5,65
<i>Nieuwe risico's</i> 2002, 100 pp., ISBN 90-6587-824-6, bestelnr. 02/06		€ 6,80
<i>Werken aan arbeidsgeschiktheid</i> 2002, 366 pp., ISBN 90-6587-818-1, bestelnr. 02/05	N, E, D, F	€ 14,75
<i>Nationale CO₂-emissiehandel in Europees perspectief</i> 2002, 64 pp., ISBN 90-6587-817-3, bestelnr. 02/04		€ 5,65
<i>Steden op koers</i> 2002, 86 pp., ISBN 90-6587-813-0, bestelnr. 02/03	E	€ 5,65
<i>EU en de vergrijzing</i> 2002, 96 pp., ISBN 90-6587-812-2, bestelnr. 02/02		€ 6,80
<i>Aanvullend advies Nieuwe Pensioenwet</i> 2002, 58 pp., ISBN 90-6587-811-4, bestelnr. 02/01		€ 5,65
<i>Nationaal Milieubeleidsplan 4</i> 2001, 58 pp., ISBN 90-6587-807-6, bestelnr. 01/08		€ 5,65
<i>Vijfde Nota Ruimtelijke Ordening</i> 2001, 114 pp., ISBN 90-6587-802-5, bestelnr. 01/07		€ 6,80
<i>Nieuwe Pensioenwet</i> 2001, 222 pp., ISBN 90-6587-790-8, bestelnr. 01/06		€ 10,20
<i>Natuur voor mensen, mensen voor natuur</i> 2001, 66 pp., ISBN 90-6587-783-5, bestelnr. 01/05		€ 5,65
<i>Arbeidsmobiliteit in de EU</i> 2001, 142 pp., ISBN 90-6587-777-0, bestelnr. 01/04	E	€ 6,80
<i>Nationaal Verkeers- en Vervoersplan 2001-2020</i> 2001, 84 pp., ISBN 90-6587-776-2, bestelnr. 01/03	E	€ 5,65
<i>Adviezen van de Bestuurskamer inzake hergroepering bedrijfslichamen 1998-2003</i> 2003, ISBN 90-6587-845-9 deel 1 (212 pp.) deel 2 (219 pp.)		€ 10,20 € 10,20
<i>Adviezen van de Bestuurskamer inzake beleid of regelgeving 1998-2002</i> 2003, 160 pp., ISBN 90-6587-840-8		€ 7,90

Rapporten

<i>Witte vlekken op pensioengebied, quick scan 2001</i> 2002, 94 pp., ISBN 90-6587-815-7	€ 6,80
<i>CSED-rapport: Levensloopbanen: gevolgen van veranderende arbeidspatronen</i> 2001, 140 pp., ISBN 90-6587-797-5	€ 6,80
<i>CSED-rapport Gezondheidszorg in het licht van de toekomstige vergrijzing</i> 1999, 198 pp., ISBN 90-6587-720-7	€ 11,35

Samenvattingen (gratis)

03/08N <i>De rol van de werknemers in de Europese vennootschap</i> 2003, 26 pp., ISBN 90-6587856-4
02/11N <i>Normering piekblootstelling organische oplosmiddelen</i> 2003
02/10N <i>Het nieuwe leren</i> 2002, 20 pp., ISBN 90-6587-819-X
02/08N <i>Sociaal-economisch beleid 2002-2006</i> 2002, 40 pp., ISBN 90-6587-820-3
02/05N <i>Werken aan arbeidsgeschiktheid</i> 2002, 32 pp., ISBN 90-6587-819-X
01/02N <i>Het functioneren en de toekomst van de structuurregeling</i> 2001, 20 pp., ISBN 90-6587778-9
00/12N <i>Naar een gezond stelsel van ziektekostenverzekeringen</i> 2000, 34 pp., ISBN 90-6587-774-6
98/07N-08N <i>Naar een robuust belastingstelsel / Sociaal-economisch beleid 1998-2002</i> 1998, 38 pp., ISBN 90-6587-684-7

Vertaalde samenvattingen (gratis)

03/08E <i>Employee involvement in the European company</i> 2003, 32 pp., ISBN 90-6587-859-9
03/04E <i>Generating knowledge, sharing knowledge</i> 2003, 26 pp., ISBN 90-6587-858-0
03/02E <i>Towards a sustainable economy</i> 2003, 24 pp., ISBN 90-6587-855-6

03/01E

Convention on the Future of Europe

2003, 18 pp., ISBN 90-6587-842-4

03/01F

La Convention sur l'avenir de l'Europe

2003, 18 pp., ISBN 90-6587-844-0

02/02E

Ageing population and the EU

2002, 18 pp., ISBN 90-6587-828-9

02/05D

Der Empfehlung zur Erhöhung der Arbeitsfähigkeit und zur Erwerbsfähigkeitversicherung

2002, 42 pp., ISBN 90-6587-831-9

02/05E

Working on occupational disability - policy proposals

2002, 38 pp., ISBN 90-6587-829-7

02/05F

Ouvrer pour l'aptitude à l'emploi

2002, 40 pp., ISBN 90-6587-830-0

02/08/F

Politique économique et sociale de 2002 à 2006

2002, 40 pp., ISBN 90-6587-822-X

02/08D

Sozial- und Wirtschaftspolitik 2002-2006

2002, 40 pp., ISBN 90-6587-832-7

02/08E

Social and Economic Policy 2002-2006

2002, 36 pp., ISBN 90-6587-835-1

02/10E

The New Learning - Advisory report on lifelong learning in the knowledge-based economy

2002, 20 pp., ISBN 90-6587-825-4

01/01E

Steering a course for BVE

2001, 22 pp., ISBN 90-6587-787-8

01/02D

Vorschläge zur gesetzlichen Regelung des Aufsichtsrats bei Grossunternehmen

2001, 24 pp., ISBN 90-6587-780-0

Bestelwijze

Alle uitgaven zijn te bestellen:

- telefonisch bij de afdeling Verkoop (070-3499 505);
- via de website (www.ser.nl);
- door overmaking van de vermelde prijs op gironummer 33328 ten name van de SER te Den Haag, onder vermelding van het bestelnummer en de titel.

The logo for the Sociaal-Economische Raad (SER) features the letters 'SER' in a bold, yellow, serif font. The letters are set against a dark blue rectangular background. Above this rectangle, there are three horizontal yellow lines of varying lengths, creating a sense of motion or a stylized 'S' shape.

Sociaal-
Economische
Raad

Bezuidenhoutseweg 60
Postbus 90405
2509 LK Den Haag

ISBN 90-6587-862-9 / CIP